М.М. Бердар, канд. екон. наук, доц.

СКЛАДОВІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкрито науково-методичні основи аналізу фінансових ресурсів підприємства, обґрунтовано складові системи оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства.

The article disclosed scientific and methodological basis of analysis of financial resources, comprehensive evaluation of the system of management of financial resources.

Ключові слова: фінансові ресурси, управління, формування, розміщення і використання фінансових ресурсів, оцінка ефективності, узагальнююча оцінка, складові оцінки.

Keywords: financial resources, management, forming, location and use of financial resources, efficiency estimation, generalizing estimation, components of estimation.

Фінансові ресурси є одним з найважливіших видів ресурсів для підтримки життєдіяльності та стабільності розвитку підприємств, отже, процес управління ними оцінюється, як центральна ланка всього комплексу заходів, спрямованих на досягнення високого рівня економічного розвитку підприємств.

Переорієнтація економіки України до ринкових засад принципово змінила умови функціонування вітчизняних підприємств та порядок їх фінансування. На сучасному етапі саме фінансам відведено ключове місце в господарчому механізмі. Впровадження ефективної системи управління фінансовими ресурсами підприємства сприяє не лише адаптації окремого підприємства до ринкових перетворень, стабілізації його фінансового стану, стимулюванню інвестиційної активності, а й в кінцевому підсумку визначає результати функціонування національної економіки в цілому.

Як наслідок, надзвичайно підвищується відповідальність і самостійність господарюючих суб'єктів у сфері підготовки та прийняття рішень з управління фінансовими ресурсами, ефективність яких в значній мірі визначається умінням аналізувати вихідну інформацію.

Насамперед зауважимо, що, оскільки інтенсивність змін ринкового середовища призводить до злиття у часовому просторі процесів аналізу і прийняття управлінських рішень, то аналіз стає технологічною ланкою управління і менеджменту, забезпечуючи їхню якісну основу, реальність цілей і послідовність поступу.

В результаті систематизації економічної літератури [3,5,8] можемо визначити місце аналізу фінансових ресурсів підприємства у загальній системі управління підприємством (рис. 1).

Під системою управління фінансовими ресурсами підприємства розуміємо частину загальної системи управління підприємством, метою функціонування якої є забезпечення оптимальних умов формування, використання, оптимізації структури

фінансових ресурсів у процесі господарської діяльності для максимізації добробуту власників підприємства у теперішньому і майбутньому періодах.

Водночас, врахуємо те, що аналіз сучасними науковцями визначається як науковий метод пізнання економічних систем і забезпечувальна функціональна підсистема загальної системи управління.

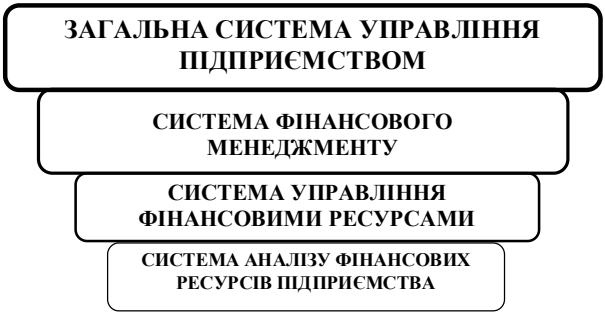

Рис. 1. Місце системи аналізу фінансових ресурсів підприємства у загальній системі управління підприємством

Аналіз фінансових ресурсів підприємства – важливий елемент загальної системи управління підприємством, це система способів опрацювання, трансформації та використання інформації з метою забезпечення його конкурентоспроможності. Під конкурентоспроможністю підприємства розуміємо – "можливість і здатність ефективно розпоряджатися фінансовими ресурсами в умовах конкурентного ринку, обов'язковою умовою якої є виробництво і реалізація конкурентоспроможних товарів (послуг)" [18, с. 23].

В цілому проведення аналізу дає можливість якісно оцінити управлінські рішення, визначити вичерпність і достовірність інформаційного забезпечення для їх обґрунтування, виявити можливість та оцінити ризик господарського чи фінансового маневру, дати характеристику стратегії і тактики функціонування господарюючого суб'єкта.

В процесі аналізу фінансових ресурсів підприємства вирішується ряд наступних важливих завдань:

1) загальна оцінка забезпечення підприємства фінансовими ресурсами;
2) визначення оптимального розміру, складу і структури фінансових ресурсів підприємства;
3) аналіз ефективності використання і розміщення фінансових ресурсів підприємства;
4) обґрунтування фінансової стратегії підприємства;

5) вивчення впливу факторів на процеси формування і використання фінансових ресурсів підприємства;

6) аналіз темпів змін фінансового забезпечення підприємства та їх напрямків;

7) виявлення та мобілізація резервів підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства;

8) розробка проекту управлінського рішення для усунення виявлених недоліків та освоєння резервів підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства.

Важливо, щоб в процесі аналізу фінансових ресурсів підприємства окремі завдання були узгоджені між собою і вирішувалися з позиції оптимальності для найбільш ефективної реалізації головної мети управління (загальної та фінансової стратегій підприємства).

Вирішення зазначених завдань сприяє досягненню основної мети аналізу фінансових ресурсів підприємства – отриманню обмеженої кількості ключових параметрів, що дають об'єктивну, узагальнюючу, точну оцінку змін та процесів, пов'язаних з фінансовими ресурсами підприємства та задовольняють інформаційні потреби досліджень на перспективу.

Для вирішення вказаних завдань використовуються різноманітні види аналізу фінансових ресурсів підприємства, що забезпечуються відповідними прийомами та методами.

За напрямком шуканого управлінського рішення, на нашу думку, доцільно виділити наступні види аналізу фінансових ресурсів підприємства:

- аналіз формування складових фінансових ресурсів підприємства;
- аналіз напрямів використання фінансових ресурсів підприємства;
- аналіз фінансової структури бізнесу;
- операції, які проводяться за допомогою фінансових ресурсів підприємства.

За суб'єктом аналізу фінансових ресурсів підприємства здійснюємо поділ на внутрішній та зовнішній аналіз. Внутрішній аналіз є необхідним для самого підприємства щодо більш ефективного управління фінансовими ресурсами підприємства та для планування своєї діяльності у даній сфері. Його проводять безпосередньо на підприємстві. Результати внутрішнього аналізу є комерційною таємницею. Зовнішній аналіз фінансових ресурсів підприємства здійснюється за даними публічної фінансової звітності аналітиками сторонніми до підприємства. Внаслідок чого він є менш деталізованим та більш формалізованим. Результати такого аналізу є відкритими для інвесторів, кредиторів, акціонерів, конкурентів та інших користувачів.

За ступенем деталізації варто розрізняти поглиблений, експрес-аналіз та ситуаційний аналіз. Даний поділ обумовлений потребами підприємства не лише в поглибленому аналізі із використанням великої кількості оціночних показників та аналітичних процедур, а й у комплексному експрес-аналізі за скороченою їх кількістю. Внаслідок відбору невеликої кількості найбільш суттєвих та порівняно не складних в

обчисленні показників, що здійснюється аналітиком на основі суб'єктивного підходу, існує можливість постійного дослідження динаміки обраних показників. Це, в свою чергу, дає можливість швидкого визначення характеру процесів, що відбуваються, не використовуючи додаткового часу та засобів для здійснення глибоких досліджень. Крім того, зважаючи на формування ринкового середовища в Україні та необхідність прийняття рішень в умовах невизначеності вважаємо доцільним виділити ситуаційний аналіз. Під ситуаційним аналізом фінансових ресурсів підприємства будемо розуміти здатність вирішення конкретного управлінського завдання, пов'язаного з фінансовими ресурсами підприємства в умовах ситуації, що змінилася

За порівняльною характеристикою було виділено якісний і кількісний аналіз фінансових ресурсів підприємства. Проведення якісного аналізу базується на якісних порівняльних характеристиках та експертних оцінках явищ і процесів, які вивчаються. Суть кількісного аналізу фінансових ресурсів підприємства полягає у кількісних зіставленнях і дослідженні ступеня чутливості економічних явищ до зміни різноманітних факторів.

Характер інформації, що використовується при здійсненні аналізу фінансових ресурсів підприємства, тобто є вона початковою чи похідною, дозволяє нам виділяти аналіз базових показників та аналіз розрахункових показників фінансових ресурсів підприємства. Аналіз останніх дає можливість отримати дані, які відповідають характеристиці зіставності, проводити більш ґрунтовні дослідження окреслених проблем.

В залежності від ступеня охоплення об'єктів аналіз фінансових ресурсів підприємства поділено на суцільний та вибірковий. Проводячи вибірковий аналіз фінансових ресурсів підприємства, висновки роблять не після вивчення усього комплексу об'єктів, що є характерним для суцільного аналізу, а за результатами обстеження тільки частини об'єктів . Внаслідок цього досягається прискорення аналітичного процесу і вироблення управлінських рішень за результатами аналізу.

За змістом аналітичних процедур, варто виділити аналіз обсягів, динаміки та структури фінансових ресурсів підприємства, аналіз вартості складових їх формування і ефективності управління фінансовими ресурсами.

За способом подання аналітичних даних, аналіз фінансових ресурсів підприємства може бути представлений у текстовій, табличній чи графічній формі. Дві останніх є раціональнішими та зручнішими для сприйняття, ніж текстова. За допомогою таблиць досягається більша виразність і наочність, за допомогою графіків – ілюстративність матеріалу, порівняно з текстом.

Від вибору періоду аналізу залежить його глибина, коректність результатів та висновків, вчасність отримання необхідної інформації. За часовою ознакою проведення виділено перспективний, поточний і ретроспективний аналіз фінансових ресурсів підприємства. Перспективний аналіз передує прийняттю рішень щодо управління фінансовими ресурсами підприємства, він призначений для розгляду явищ і процесів з позицій майбутнього. Предметом його дослідження можуть бути умови наступного формування, використання і розміщення фінансових ресурсів підприємства, їх рівень. Поточний аналіз фінансових ресурсів підприємства передбачає здійснення оперативної оцінки зміни відносно заданих

параметрів, виявлення недоліків і причин їх виникнення з метою своєчасного напрацювання рішень, які спрямовані на запобігання та усунення негативних процесів і ефективне маневрування фінансових ресурсів підприємства. В умовах ринкової конкуренції надзвичайної актуальності та результативності набувають аналітичні дослідження фінансових ресурсів підприємства саме перспективного характеру. Внаслідок інтеграції досягнення тактичних цілей і реалізації стратегічної мети змінюються не лише критерії оцінки, а й відносна цінність аналітичної діагностики і пошуку. Ретроспективний аналіз фінансових ресурсів підприємства здійснюється за звітний період (квартал, рік). За допомогою цього виду аналізу можна глибоко і всебічно вивчити предмет дослідження, виявити основні тенденції, фактори впливу, недоліки та резерви щодо ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства.

За інструментальною базою аналіз фінансових ресурсів підприємства потрібно розмежовувати на той, що виконується без використання та із використанням ЕОМ. Проведення аналізу фінансових ресурсів підприємства на основі сучасних комп'ютерних технологій може задовольнити вимоги комплексності, системності, оперативності, точності пізнання даного об'єкта дослідження, тенденцій і закономірностей його зміни.

Поліпшення якості управління потребує розвитку та вдосконалення методологічного та методичного забезпечення аналізу фінансового стану підприємства та планування його діяльності.

Проблема аналізу фінансового стану на основі показників фінансової звітності досить вивчена, широко описані процедури здійснення горизонтального, вертикального і трендового аналізу, що ґрунтується на загальновідомих наукових підходах і методиках. Також переважна більшість науковців вважають, що найуніверсальнішим і широко використовуваним на практиці є коефіцієнтний аналіз, метою якого є вивчення структури активів, які є у розпорядженні підприємства, джерел їх утворення (структури фінансових ресурсів), їх співвідношень, питомої ваги в загальній вартості саме за допомогою розрахунку фінансових коефіцієнтів. Не зважаючи на достатню вивченість, тема аналізу фінансового стану підприємства не перестає бути актуальною. Свідченням цьому є численні наукові праці [2,5,6,7,17,19,21], які присвячені методичним і практичним аспектам аналізу фінансового стану.

В результаті критичного огляду аналітичних підходів та методів вітчизняних і зарубіжних науковців в економічній та спеціальній літературі до оцінки фінансового стану підприємства за допомогою аналізу фінансових коефіцієнтів можемо стверджувати, що методичне забезпечення для такої оцінки, яке є успішно застосовуваним у країнах з розвиненою ринковою економікою, не може бути перенесеним у вітчизняну практику управлінської діяльності без врахування ряду особливостей, пов'язаних зі специфікою сучасної української економіки, особливостями процесів, що у ній відбуваються.

Так, якщо методика аналізу у світовій практиці в основному склалася, а відмінності існують лише у послідовності застосовуваних методів і прийомів, у переважанні тих чи інших напрямів аналізу, то вітчизняні розробки даної проблеми не лише в основному не відповідають вимогам комплексності та повноти аналізу, не враховують галузевих

особливостей підприємств, а й не вичерпують питань пов'язаних з категоріальною визначеністю, методичним підходом до відбору, розрахунків та інтерпретації значень фінансових коефіцієнтів.

Опрацювання літератури вітчизняних науковців з економічного та фінансового аналізу [1,3,8,10], дозволяє зробити висновок, що аналіз фінансових ресурсів підприємства та дослідження якості і ефективності управління даним процесом за допомогою розрахунку фінансових показників становить основний зміст аналізу фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів підприємства.

Стійкий фінансовий стан формується в процесі всієї економічної діяльності підприємства. Його визначення на ту чи іншу дату допомагає дати відповідь на запитання, наскільки правильно підприємство управляло фінансовими ресурсами протягом попереднього періоду, як воно використовувало майно, яка структура цього майна, наскільки раціонально воно поєднує власні і позикові джерела. Проте партнерів, акціонерів і інвесторів цікавить не процес, а результат, тобто саме показники фінансового стану за звітний період, які можна визначити на основі даних офіційної фінансової звітності [20, с. 219-221].

Ефективним методом оцінки фінансового стану підприємства є постійне проведення аналітичних досліджень, методика яких має бути наближеною до життєвих потреб підприємства, відповідати повсякденним запитам управління, бути надійним економічним інструментом управління підприємством. Методики аналізу, які використовувались при плановій економіці значно відрізняються від застосовуваних на сучасному етапі. Тому, при проведенні аналізу фінансового стану на сьогодні центральне місце займає проблема вибору методики, на основі якої здійснюватиметься розрахунок основних показників оцінки фінансового стану підприємства та їх трактування. На даному етапі в Україні немає детальної загальноприйнятої, офіційної методики оцінки фінансового стану підприємства. Розроблені різними міністерствами і відомствами офіційні методики та методичні рекомендації, спрямовані на аналіз і оцінку фінансового стану підприємства в цілому або окремих його аспектів, за показниками майнового стану, платоспроможності, ділової активності, ефективності господарської діяльності, у конкретних умовах. На основі систематизації та узагальнення, можемо виділити три основні групи методик та методичних рекомендацій у відповідності до їх спрямування:

1) виявлення фінансово нестійких підприємств та банкрутів [11,12,13,14,15];

2) формування передприватизаційної стратегії та ціни і умов продажу об'єктів приватизації [16];

3) визначення у платників податків резервів збільшення надходжень до бюджету [9].

З теорії фінансів підприємств відомо, що відносні показники фінансового стану поділяються на коефіцієнти розподілу та коефіцієнти координації. Коефіцієнти розподілу застосовуються в тих випадках, коли потрібно визначити, яку частину той або інший абсолютний показник фінансового стану складає від підсумку групи абсолютних показників,

до яких належить. Коефіцієнти координації використовуються для відображення відношень різних за суттю абсолютних показників фінансового стану або їхніх лінійних комбінацій, що мають різний економічний зміст.

Відсутність у вітчизняній практиці чітких методичних засад аналізу фінансового стану підприємства, адаптованих до сучасних умов господарювання, чітко визначеної методики розрахунку показників спричиняє не лише відмінності у назвах показників, відношенні їх до певних груп, а й проблеми пов'язані з формуванням показників та включенням складових.

Отже, для оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства, вважаємо необхідним формування особливої системи фінансових коефіцієнтів, задля чого відберемо ряд головних, які включені до складу зазначених підсистем. Описані дії забезпечать можливість загального і повного дослідження ефективності процесів формування, розміщення та використання фінансових ресурсів підприємства, дадуть змогу своєчасно визначати зміни в загальних тенденціях їх розвитку.

Література:

1. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу : навчальний посібник / Гадзевич О. І. – К. : Кондор, 2004. – 180 с.
2. Захарченко В. О. Систематизація методів оцінки фінансового стану підприємства / В. О. Захарченко, С. І. Счасна // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 137–144.
3. Іванієнко В. В. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / Іванієнко В. В. – 2-е вид. – Х. : Видавничий Дім "ІНЖЕК", 2003. – 168 с.
4. Ковалева А. М. Финансы фирмы : учебник / Ковалева А. М., Лапуста М. Г., Скамай Л. Г. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 416 с.
5. Козак В. Г. Удосконалення методики аналізу фінансового стану в підприємствах України / В. Г. Козак // Фінанси України. – 2008. – № 3. – С. 53–62.
6. Конторщикова О. Аналіз фінансового стану як передумова ефективного управління підприємством / О. Конторщикова // Економіка, фінанси, право. – 2008. – № 6. – С. 3–5.
7. Котляр М. Л. Оцінка фінансової стійкості підприємства на базі аналітичних коефіцієнтів / М. Л. Котляр // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 113–117.
8. Кручок С. І. Оцінка фінансового стану підприємств / С. І. Кручок // Фінанси України. – 2007. – № 8. – С. 40–47.
9. Лист Державної податкової адміністрації України від 27 січня 1998 року № 759/10/20–2117 "Щодо Методичних рекомендацій по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій". – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0759-98.
10. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник / Мних Є. В. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
11. Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27 червня 1997 року № 81 "Про затвердження Методики проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій". – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-97.
12. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Фонду державного майна України від 18 грудня 2003 року № 375/2298 "Про затвердження критеріїв ефективності

управління суб'єктами господарювання державного сектору економіки". – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1268-03.
13. Наказ Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року № 14 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства". – Режим доступу : http://www.me.kmu.gov.ua/control/uk/ publish/cate gory/main?cat_id=36168.
14. Наказ Міністерства транспорту України від 10 лютого 2003 року № 92 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення системного економічного аналізу фінансово-господарської діяльності по здійсненню випереджувальних заходів запобігання банкрутству підприємств транспортно-дорожнього комплексу" // Транспорт Украины – нормативное регулирование. – 2003. – № 4.
15. Наказ Міністерства фінансів України від 14 лютого 2006 року № 170 "Про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки". – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0332-06.
16. Наказ Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26 січня 2001 року № 49/121 "Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації". – Режим доступу : //http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0121-01.
17. Петруха С. Методологічні засади аналізу фінансового стану хлібопекарської підгалузі харчової промисловості України / С. Петруха, М. Колотуша // Економіст. – 2007. – № 5. – С. 15-27.
18. Приступа Л. А. Оцінка впливу фінансових ресурсів на конкурентоспроможність підприємства / Л. А Приступа, М. М. Адамович, Д. О. Редькін // Школа професійного бухгалтера. – 2007. – № 11 (71). – С. 23-24.
19. Рзаєва Т. Г. Економічний аналіз : навч. посібник / Рзаєва Т. Г. ; рец. : Войнаренко М. П., Нижник В. М. – Хмельницький : ТУП, 2003. – 199 с.
20. Хрущ Н. А. Методи оцінки фінансового стану та інвестиційної привабливості підприємства / Н. А. Хрущ, Т. В. Каплун // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2006. – № 5. – С. 219–221.
21. Шабліста Л. М. Фінансова стійкість підприємства : сутність і методи оцінки / Л. М. Шабліста // Економіка і прогнозування. – 2008. – № 2. – С. 46–57.